

Avtentičnost izjave slovenskih strank 27. maja 1918

JANKO PLETERSKI

Ob pripravljanju poglavja o jugoslovanskem vprašanju za zbornik Dokumenti slovenstva sem za dokumentarni del predvidel objavo besedila izjave Slovenske ljudske stranke, Jugoslovanske demokratske stranke in Jugoslovanske socialno demokratične stranke z dne 27. maja 1918, podane v Ljubljani kot odgovor na zagotovilo, ki ga je cesar Karl dal 25. maja 1918 deputaciji Nemcev iz slovenskih dežel, da namreč ne bo dopustil, da bi se te dežele razdelile (po narodnostni meji) in ustavno odtrgale od avstrijske državne polovice (t.i. "Badenska avlijenca"). To izjavo sem v slovensko zgodovino pisje prvič v celim besedilu, seveda prevedencim nazaj v slovenski jezik, vključil v svoji knjigi Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo (Slovenska matica, Ljubljana, 1971, str. 177-178). Zapisal sem, da je cenzura objavo skoraj v celoti zatrla, a da je izšla v Zagrebu v Glasu Slovenaca, Hrvata i Srba. V opombi sem pojasnil, da besedilo jemljem iz publikacije Dragoslava Jankovića in Bogdana Krizmana Gradja o stvaranju jugoslovanske države (1. januar - 20. december 1918) I., Institut za savremenu istoriju, Beograd 1964, str. 202. V tej publikaciji je Izjava predstavnika slovenačkih stranaka objavljena kot dokument št. 150, kot vir pa je naveden Glas Slovenaca, Hrvata i Srba, št. 105 z dne 31. maja 1918.

Ko je uredništvo Dokumentov slovenstva hotelo iz Zagreba dobiti kopijo zadevne objave, je vodja časopisnega oddelka Nacionalne i sveničilne biblioteke g. Vlado Budinski po telefonu sporočil uredniku dr. Jožetu Žontarju, da izjave v Glasu SHS ni. Potem ko je uredništvo v Zagreb poslalo kopijo zadevne strani iz publikacije Jankovića in Krizmana, je g. Budinski sporočil, da je bila v Glasu SHS izjava cenzurirana in da je tudi v drugih časnikih tega datuma ni. Na ponovne poizvedbe v Hrvatskem državnem arhivu, ali morda hranijo cenzurni izvod zadevne številke Glasu SHS, je ravnatelj arhiva g. dr. Josip Kolanović dne 29. junija 1993 sporočil dr. Žontarju, da je zaupal nalogo najti zaželeno objavo izjave slovenskih strank svoji sodelavki. V nadaljnjih stikih po telefonu je bilo rečeno, da so vprašali dr. Bogdana H. Krizmana samega, kje je mogoče najti vir za objavo v publikaciji Gradja itn. Dr. Krizman je menil, da gre za (predcenzurno) številko Glasu SHS, ki se brani v zapuščini dr. Srdjana Budisavljevića.

Zadnje dni avgusta 1993 sem se podpisani odpravil v Zagreb, da poskusim pogledati omenjeno zapuščino. Ravnatelj arhiva dr. Kolanović me je sprejel zelo prijazno in ustrežljivo. Pojasnil je, da zapuščine Srdjana Budisavljevića v Arhivu Hrvatske nimajo in da njena lokacija ta čas ni

znana. Sodelavka, ki se za stvar zanima, je dalj časa odsotna. Pooblastil me je, da se lahko obrnem neposredno nanjo po vrnitvi. To sem storil s pismom na gospo Slavico Pleše dne 17. novembra 1993. V pismu z dne 16. decembra 1993 mi je ravnatelj g. dr. Josip Kolanović sporočil rezultat poizvedovanj. Zapuščina dr. Srdjana Budisavljevića (en svečenj) se nahaja v Zavodu za povijest književnosti, kazalište i glazba HAZU, Zagreb, Opatička ul. 18. Ni gotovo, ali je v njej tudi iskana necenzurirana številka Glasu SHS št. 105 z dne 31. maja 1908. Vpogled v gradivo pa bo mogoč šele v naslednjem letu.

V Zagrebu sem v časopisnem oddelku Nacionalne in sveničilne biblioteke videl cenzurirano številko 105 z dne 31. maja 1918 Glasu SHS, kjer v poročilu iz Ljubljane o dogajanju dne 27. maja zija velika bela lisa. Toda isti list objavlja naslednjega dne, 1. junija 1918, št. 106, povzetek iskane izjave slovenskih strank, kakor so jo bile zagrebške Novine posnele iz graškega dnevnika Tagespost, brez posega cenzorjevih škarij. Po prijaznem posredovanju univerzitetnega profesorja v Gradcu dr. Stefana Karnerja sem 21. decembra 1993 dobil v roke posnetek 145. številke Tagesposta z dne 29. maja 1918 s poročilom o sestanku strank v Ljubljani in njihovi izjavi dne 27. maja 1918.

Nemško besedilo izjave, pravzaprav zaobljube, se glasi:

"Wir werden von unserer Forderung nach Erriehung eines südslawischen Staates nicht ablassen. Diese Forderung ist allen Schichten unserer Nation gemeinsam, sowohl denen, die zu Hause geblieben sind, als auch denen, die fern ihrer Heimat weilen. Alle diese Angehörigen unserer Nation haben den Eid auf dieses Gelöbniß geleistet. Nur die Verwirklichung dieser Forderung gibt uns die Möglichkeit, wenigstens das nackte Leben unserer Nation zu retten. Unsere Nation will nicht Selbstmord begehen, darum stützen wir uns auf unser natürliches Recht, das niemand ungestraft verletzen darf. Wir beharren auf unserer Forderung und gründen eine Abwehrorganisation aller ehrenhaften Elemente unserer Nation gegen die Verfolgung der Südslawen."

Poročevalec Tagesposta iz Ljubljane "m", pojasnjuje, da je bila zaobljuba sprejeta kot stališče "k izidu avdijske Nemcev iz alpskih dežel pri cesarju."

In zdaj za primerjavo besedilo v Prvi odločitvi, prevedeno po hrvaški objavi v publikaciji

D. Jankovića in B. H. Krizmana po še nenajdenem izvodu Glasu Slovenaca, Hrvatav i Srba:

"Zahteve pa zedinjenju Slavincev, Hrvatav in Srhav v lastni državi ne morema in ne hama opustiti. Ta zahteva je vsem plastem našega narada prešla v mesa in kri. Tisoči in tisoči tistih, ki so doma, in tistih, ki so ziloma, so nanjo prisegli. Uresničenje te zahteve nam daje edino možnast, da rešimo vsaj galo narodno življenje, ka smu že vse drugo iluli. Naš narod ne ho izvršil samomoru. Zato se nasmujamo na narodno pravo, ki gu nihče ne mare prekršiti brez kazni, in trdno astujamo pri svoji zahtevi ter puzivamo Narodni svet, naj organizira odpor vseli poštenih elementov našegu narodu proti nazminjenemu preganjanju Jugoslovancev."

Očitno je, da predloga objave v publikaciji Jankovića in Krizmana ni enaka z varianto besedila, ki ga je objavil Tagespost. Graški list

besedilo nekoliko povzema, četudi je še vedno dovolj izčrpen, da nam potrjuje vsebinsko avtentičnost besedila v publikaciji Jankovića in Krizmana in s tem tudi slovenskega prevada v knjigi Prva odločitev. Po vsem videzu je pisec poročila v še nenajdeni številki Glasu SHS, ki sta ga ponatisnila Janković in Krizman, imel v rokah izvorno slovensko besedilo izjave slovenskih strank, sprejete 27. maja 1918 na zboru v Ljubljani. Ali je kje še ohranjen izvorni dokument izjave, ne vemo. Toda, da so slovenske stranke tistega dne v Ljubljani takšno izjavo, vsebinsko enako v obeh znanih variantah, ki sta med seboj očitno neodvisni, res dale, to je zdaj ugotovljeno. Dejstvo je pomembno za našo zgodovino, ker je izjava dokaz, da je slovensko deklaracijsko gibanje zares kulminiralo do nekakšnega ultimata vladarju, do neposredno zadnjemu Habsburžanu izrečenega preklica brezpogojnosti "habsburške klavzule" v Majniški deklaraciji.

Šolski drevored (sedaj Adamič-Lundrovo nabrežje) pred Francovim mostom, 1895/1896, fotograf Wilhelm Helfer

Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 342, Fototeka, POZ II/A1, 2